СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА

Лариса Ороновська, Анатолій Ороновський

НАРОДНОПІСЕННА КУЛЬТУРА – ДЖЕРЕЛО ТВОРЧОГО ГЕНІЯ СОЛОМІЇ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Вивчено вплив народнопісенної культури села Біла на Тернопільщині на становлення Соломії Крушельницької як співачки, проаналізовано підбір і культуру виконання народних пісень у концертних програмах геніальної інтерпретаторки.

Село Біла Тернопільського району Тернопільської області, в якому пройшли юні та молоді роки Соломії Крушельницької, в кінці XIX ст. характеризувалося глибоко вкоріненою традиційною пісенною культурою та календарною обрядовістю. Найбільше село було наповнене співом у весняно-літній період, коли найповніше виявлялася краса навколишньої природи, зокрема цвіли сади, зеленіли луки, розкинуті на побережжі тихоплинного Серету. Тут у місячні вечори лунали чарівні народні мелодії. Вони, за спогадами самої Соломії Крушельницької, глибоко запали в її юне серце. І пізніше, куди б не закинула доля видатну співачку, вони завжди спричиняли тугу за рідним краєм, а разом з тим вона їх всюди і широко популяризувала, щоразу включаючи до своїх концертних програм, незалежно від того, чи виступала вона в Україні, чи далеко поза її межами.

Народні пісні вперше почула Соломія Крушельницька в селі Осівці Бучацького повіту, де її батько у цей час мав парафію. Юна Соломія виховувалася в гурті сільських дівчат, які часто приходили до оселі, гралися разом з нею і співали їй місцевих народних пісень. Мала Соломійка часто їх слухала, а іноді разом з ними й підспівувала. А найчастіше вона їх чула від свого батька, який з самого малку заохочував своїх дітей до співу, організовуючи з ними хорові концерти, а разом із тим керував сільським хором, з яким виступав на різних сільських імпрезах.

Соломіїна старша сестра Олена згадує: «Ми разом із сільськими дівчатами співали пісень на вулиці, брали участь у гагілках та інших танцях» [5, 51].

Багато місцевих жителів, що знали майбутню велику співачку, зауважувало: «Вона любила прислухатися, коли десь далеко співали хлопці та дівчата, коли голос плив у вечірньому повітрі, робився кришталево чистим, задушевним, зворушував і хвилював. Чудові місцеві народні пісні залишили в її душі глибокий слід» [5, 64-65]. Тобто традиційну місцеву народнопісенну культуру виконання в автентичних формах вона засвоїла ще з дитинства і пізніше неодноразово її ретранслюватиме у первозданному вигляді в своїй концертній діяльності.

Зі спогадів місцевої жительки Марії Цибульської ми довідуємося, що «юна Соломія в гурті завжди була весела і жартівлива, щира товаришка сільських дівчат. Ходила з ними на вечорниці, разом пекли короваї, плели вінки для молодих і ходили на весілля» [9, 75].

У родині Соломії Крушельницької виховувався культ народної пісні, особливо це стосувалось тих пісень, в яких увиразнювалася любов до рідної землі, до славного минулого українського народу. Тому не дивно, що Соломія так трепетно захоплювалася місцевими (подільськими) піснями, з такою теплотою і задушевністю їх виконувала і з такою святістю представляла перед народами світу.

З юного віку Соломія Крушельницька постійно співала у церковному хорі, а пізніше й диригувала ним. Це дало їй можливість глибше пізнати професіональну культуру свого народу, яка за манерою виконання відрізнялася від вуличного гуртового співу, тобто була збагачена присмаком «культурного» (академічного) виконавства, яке в Галичині мало свої неповторні (дещо відмінні від східноукраїнського співу) традиції. Ці інтерпретаційні елементи вона часто використовувала в дальшій своїй виконавській діяльності, таким чином роблячи різницю між творами автентичної та професіональної орієнтацій.

Майже всі свої концерти, в яких би країнах вона їх не давала, артистка-патріотка закінчувала співом українських народних пісень, найчастіше пісень із свого рідного села. Як ми вже зазначали, більшості українських народних пісень Крушельницька навчилася безпосередньо від місцевих жителів, але вона їх ні в якому разі не імітувала. Вона виконувала подільські народні пісні у своїй власне неповторній обробці. Через те вони справляли на слухачів величезне і

неординарне враження, завдяки своїй глибокій проникливості у зміст кожного твору, в індивідуальну культуру його виконання.

Сестра Соломії Крушельницької Олена згадує: «У нашому домі народна пісня, місцеві обряди були у великій пошані. Я вислала сестрі Люні (так місцеві жителі називали Соломію) в Італію заліщицький народний одяг, в якому один італійський художник намалював її портрет олійними фарбами» [7, 155]. Ці обрядові дійства, в яких юна Соломія брала безпосередню участь, були тією першою «театральною» школою, що дала безпосередню основу для формування Соломії як майбутньої драматичної артистки.

Кожен камерний концерт Соломії Крушельницької завершувався співом народних пісень з її рідного села під власний акомпанемент. Серед них найчастіше можна було почути її улюблені «Хиляються ворота» (весільна), «Через сад-виноград» (любовна), «Ой прийшов я до хати» (любовна), «Сам п'ю, сам гуляю» (сімейна) та ін. Їхнє виконання, за спогадами очевидців, було настільки емоційним і проникливим в зміст самих пісень, що сформовані в уяві слухачів образи, події та картини природи набирали реальних рис.

Найемоційнішою із них, як зазначають її сучасники, була пісня «Вівці мої, вівці», записана відомим галицьким хоровим диригентом Іваном Охримовичем (братом етнографа Володимира) на Гуцульщині і передана ним спеціально для Соломіїного репертуару. Ця пісня постійно викликала сльози на очах слухачів.

Сучасник Соломії Крушельницької, видатний український композитор С. Людкевич, зазначав, що співачка надавала перевагу народним пісням оптимістичного характеру: «Скромна елегійна «Цвітка дрібная» не могла дати можливості на повну силу виявитися голосовим та емоціональним засобам співачки. Зате розгониста, широка народна пісня «В неділеньку вранці» багато більше підходила для артистки, і вона добула з неї стільки сили і блиску, що справила надзвичайне враження та немовби влаштувала показову лекцію для всіх пізніших виконавців цієї пісні в обробці Лопатинського» [6, 165].

Треба зауважити, що С. Людкевич звернув увагу на саму культуру виконання Великою артисткою народних пісень із свого рідного села. Зокрема він констатував: «Виконуючи одну-дві пісні із свого рідного села на Поділлі, можна було бачити, як артистка тоді перевтілювалася: вона, здавалося, забувала про свою велику славу, про свої успіхи на європейських столичних сценах і цілковито переносилася в середовище рідного села. Співала ті пісні в своїй

обробці, навмисне так, як збереглися вони в її душі ще з дитячих років. Краса, навіть своєрідна примітивність окремих пісень робили їх надзвичайно оригінальними» [6, 165].

Соломія Крушельницька, як ніхто інший, вміла скласти саму послідовність народних пісень в концертній програмі (на це не раз звертали увагу відомі музикознавці-критики). У її виконанні ніколи не йшли підряд дві чи більше одноплановых пісень, а вона завжди «розряджала» сумну веселою або навпаки. На це звертала увагу її племінниця Ярослава Гапій: «Тітка Соломія так чудово, так жалібно і так зворушливо співала пісню «Ой летіли гусоньки понад сад».., що я не витримала і голосно захлипала… А вже наступну пісню заспівала веселу – «Ой брехали воріженьки» [3, 185].

Коли після виконання блоку українських народних пісень бурхливим оплескам не було кінця, Соломія Крушельницька завжди співала прощальну для публіки пісню «Час додому, час». Це був своєрідний знак-сигнал, що співачка уже втомлена і її виступу настав кінець.

Соломія Крушельницька як незвичайна артистка, без сумніву, володіла особливим чаром культури співу. Вона вміла тримати публіку в надзвичайній магнетичній напрузі. Це особливо було відчутно, коли вона співала народні пісні із свого рідного села Біла. Під час співу присутні були постійно ніби зачаровані. Після закінчення кожної пісні в залі панувала мертва тиша і лише опісля зривалася буря оплесків, яка довго не стихала. Цей епізод власне характеризує велич Соломії Крушельницької як артистки і надзвичайного Майстра виконавської інтерпретації, її вміння володіти силою кожного окремого звука і звукового потоку в цілому.

Про перевагу життєрадісних пісень над усіма іншими в своєму репертуарі Соломія сама зізналася під час одного зі спілкувань із Станіславом Людкевичем: «Чи ви не забули, докторе, що я нетерпляче чекаю ваших нових обробок українських народних перлин? І побільше б радісних, жартівливих! Мій концерт-звіт вже не за горами, а я хотіла б, як робила це раніше, закінчити концерт життєрадісною піснею і залишити слухачів у доброму піднесеному настрої» [2, 228].

Власне такого роду укладання програми підтвердив концертний виступ Соломії Крушельницької, який відбувся в Коломиї 1928 р. У ньому був укладений такий порядок українських народних пісень: «Ой за гаєм зелененьким», «Ой кум до куми залицявся», «Ой зійди, зійди та зіронько вечірняя», «Ой брехали воріженьки» та ін. [1, 264].

Треба зазначити, що, співаючи ці пісні, виконавиця вкладала таку культуру співу, що слухачі шаленіли від захоплення, безперестанку викликаючи виконавицю «на біс». Адже, як відомо, співачка вміла дуже глибоко вникати у кожен твір, перевтілювалися в конкретний персонаж, вірно передавати своїм виконанням дух епохи і специфіку жанру. Крім того, артистка вміла кожному виконаному творові надавати яскравої мистецької індивідуальності, і це чи не одна з найцінніших особливостей культури її співу, а в цілому і таланту.

Співаючи народні пісні, Соломія Крушельницька передусім звертала увагу на їхню поетичність в широкому смислі цього слова. Вона своєрідно намагалася поглиблювати саму традицію цього жанру на новому якісному рівні. Через те багато співаних нею пісень, особливо балад, звучали як урочисті чи драматичні ораторії. А в деяких із них, як у давньогрецьких ляментаціях, звучала туга над долею народу або окремого його героя.

Об'єктивну оцінку щодо культури виконання Соломії Крушельницької українських народних пісень зробив видатний український співак-педагог Павло Кармалюк. Аналізуючи її спів, він зазначав: «Це був не просто спів, а справжнє священнодійство. Кожною піснею Соломія Амвросіївна викликала все нові й нові почуття, емоції, настрої, думки. В залежності від твору співачка змінювала манеру, характер і стиль виконання. В кожному звуці, слові, реченні, у кожній пісні відчувалися велика душа, висока культура і колосальний досвід артистки, а також досконала вокальна школа і надзвичайний артистизм» [4, 264].

До цього з повним правом можна додати і оцінку відомого українського музиканта, сина Кирила Стеценка – Вадима, який працюючи з 1946 р. у Львівській консерваторії, мав нагоду не раз спілкуватися з видатною співачкою і слухати її неперевершений спів. «Крушельницька співала під власний фортепіанний супровід мелодії свого дитинства, які чула в рідному селі. У порівнянні з класичним репертуаром, виконання Крушельницькою народних перлин відзначалося зовсім іншими художніми прийомами. В її співі з'явилася якась первісна простота, чистота, щирість. Жодного натяку на афектацію, жодної надмірної кульмінації, – все надзвичайно задушевно. Здавалося, що то говорить сама душа народу, розкриваючи свої потаємні, глибинні внутрішні сили» [8, 331]. Все вищезазначене ще раз підтверджує думку про те, що видатна співачка досконало знала автентичну культуру виконання народної пісні,

неписані правила її традиційної вокалізації та природні можливості її нюансування. Все це і давало підстави видатним музикантам так глибоко захоплюватися її співом народних перлин.

Підсумовуючи вищезазначене, можна з упевненістю стверджувати, що народнопісенна культура села Біла що на Тернопільщині, в якому майбутня співачка світової слави отримала свідоме музичне виховання, була своєрідним еталоном української народномузичної культури в цілому. Адже глибоке та досконале пізнання традиційного народного співу свого села, помножене на досконалу культуру співу самої виконавиці, дало можливість геніальній інтерпретаторці в майбутньому доводити до екстазу різні верстви багатомільйонної публіки народів світу, зробити з нього (з цього співу) великий корпус народної дипломатії, завдяки якому виробився всезагальний еталон: «Українська народна пісня – це Соломія Крушельницька, а Соломія Крушельницька – це українська народна пісенна досконалість».

Література

1. Білинкевич М. Зустріч з Соломією Крушельницькою // Соломія Крушельницька. Спогади, матеріали, листування у двох частинах / Вступ. стаття, упоряд. і прим. М. Головащенка. – К.: Муз. Україна, 1978. – Ч. 1. – С. 264.

2. Білинська Марія. Два спогади – дві голубі незабудки у вінок Соломії Крушельницької // Там само. – С. 228.

3. Гапій Ярослава. Із закосиченої юності // Там само. – С. 185.

4. Кармалюк П. Зустрічі, зустрічі… // Там само. – С. 264.

5. Крушельницька-Охримович О. Все, що залишилося в пам'яті про Соломію // Там само. – С. 51.

6. Людкевич С. Спомин // Там само. – С. 165.

7. Скорик Марія-Соломія. З раннього дитинства // Там само. – С. 155.

8. Стеценко В. Незабутні зустрічі // Там само. – С. 331.

9. Цибульська М. Незабутня землячка // Там само. – С. 75.